

ОСОБЛИВОСТІ СИНТАКСИЧНОЇ СТРУКТУРИ РЕПЛІК У МОВІ ДРАМАТИЧНИХ ТВОРІВ БУКОВИНСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ

Ніна Гуйванюк, Іванна Струк. Особливості синтаксичної структури реплік у мові драматичних творів буковинських письменників

У статті йдеться про особливості синтаксичної структури реплік у мові драматичних творів буковинських драматургів. Визначено семантико-стилістичні функції реплік. Звернено увагу на відтворення письменниками побутового мовлення буковинців. Окреслено характерні риси розмовного синтаксису, зафіксовані у діалогічному мовленні персонажів. Виділено специфічні (регіональні) особливості будови драматичного тексту. Зафіксовано окремі синтаксичні структури реплік з певними стилістичними настановами, через які виявляється творча індивідуальність кожного драматурга.

Ключові слова: діалог, діалогічна єдність, репліка, репліки початкової фази спілкування, репліки основної (центральної) фази спілкування, репліки завершальної фази спілкування.

Нина Гуйванюк, Иванна Струк. Особенности синтаксической структуры реплик в языке драматических произведений буковинских писателей.

В статье речь идёт об особенностях синтаксической структуры реплик в языке драматических произведений буковинских драматургов. Определены семантико-стилистические функции реплик. Обращено внимание на воспроизведение писателями бытовой речи буковинцев. Описаны характерные черты разговорного синтаксиса, зафиксированные в диалогической речи персонажей. Выделены специфические (региональные) особенности строения драматического текста. Зафиксированы отдельные синтаксические структуры реплик с некоторыми стилистическими установками, сквозь которые определяется творческая индивидуальность каждого драматурга.

Ключевые слова: диалог, диалогическое единство, реплика, реплики начальной фазы общения, реплики основной (центральной) фазы общения, реплики завершающей фазы общения.

Nina Guyvanyuk, Ivanna Struk. Features of syntactic structure of remarks in the language of bukovinian writer's dramatic works.

The article describes the features of replica syntactic structure in language Bukovynian dramatic works. Defined semantic-stylistic features of replicas. Attention is paid to play everyday speech writers Bukovinians. Outlines the characteristics of spoken syntax fixed in dialogical speech characters. Distinguishes specific (regional) building features a dramatic text. There were some syntactical structure replicas of certain stylistic guidance, through which turns playwright, creative individuality.

Key words: dialogue, dialogue unity, replica, replicas of the initial phase of communication, replica main (central) phase of communication, replica final phase of communication.

Драматичний текст є складним механізмом зі своїми законами та особливостями функціонування. Проникнути в структуру драматичного тексту, розкрити смисл авторських інтенцій стає можливим завдяки проведенню об'ємно-прагматичного членування тексту. Послідовний розгляд взаємодії всіх складників драматичного тексту дає змогу адекватно описати функціонування лінгвостилістичних засобів, пояснити їхнє семантичне навантаження, розкрити невичерпне багатство смислів художнього тексту.

Уперше мова драматичних творів стала об'єктом спеціальних досліджень Д. Х. Баранника. Автор розглянув особливості мови І. К. Тобілевича, М. Л. Кропивницького і М. П. Старицького (1956). Д. Х. Баранник значну увагу приділив проблемі діалогічності у драмі, а також частково розглянув взаємодію екстралінгвальних та інтралінгвальних засобів у структурі драматичного тексту [1].

У праці Д. Х. Баранника і Г. М. Гая „Драматичний діалог: Питання мовної композиції” (1961) актуалізовано увагу на поняттях „мовна партія персонажа”, „драматичний діалог”, „сценічний жест”. Дослідники зробили спробу вибудувати власну концепцію теорії мовної репрезентації драми [2].

У монографії „Мова української класичної драматургії” (1983) Я. В. Януша подано загальну характеристику мови І. К. Карпенка-Карого, М. Л. Кропивницького, М. П. Старицького, Лесі Українки, І. Я. Франка, висвітлено аспекти мовної майстерності українських письменників-драматургів О. Ф. Коломійця, О. Є. Корнійчука, І. А. Кочерги. Мовні партії персонажів розглянуто з погляду народнорозмовної основи українського драматичного твору [17].

Останнім часом дослідження драматичного тексту учені все частіше пов'язують з теорією дискурсу. Зокрема, структурно-функціональні особливості драматичних текстів комплексно проаналізувала Н. О. Слюсар (2004), обравши об'єктом свого дослідження мову української

драматургії кінця XIX – початку XX ст. (І. Карпенка-Карого, М. Л. Кропивницького та М. П. Старицького) [12].

Ще одним ракурсом є розгляд драматичного тексту з боку його комунікативної структури, зокрема у працях драматичний текст розглядають Г. Р. Лучак та Н. В. Гуйванюк [6]. Проте саме цей аспект, який дає змогу простежити безпосереднє спілкування мовців певного соціального середовища, конкретної локальної, часової орієнтації, не представлений належно у сучасній лінгвістиці.

Основним способом представлення спілкування у драматичному творі є *діалог*. За своєю природою – це основна і найзвичайніша форма, через яку здійснюється комунікативна функція мови. Основними рисами діалогічного мовлення є: 1) використання поряд з вербальними засобами невербальних – міміки і жестів; 2) обмін репліками співбесідників; 3) яскрава емоційна забарвленість, виражена за допомогою інтонації; 4) невимушеність діалогічних реплік (розмова без попереднього обдумування). Усі ці особливості діалогу характеризують його як різновид живого, розмовного мовлення, як художню форму відображення реального життя.

Оскільки в драматичних творах використовується переважно діалогічна, рідше монологічна форма мовлення, у мові дійових осіб, як правило, переважають синтаксичні риси живої розмовної мови з властивими їй інтонаціями. Саме у використанні різних, властивих усному розмовно-побутовому мовленню синтаксичних структур з певними стилістичними настановами виявляється і творча індивідуальність драматурга. Завдяки синтаксичним засобам драматичний твір виразно виділяється серед інших жанрів художньої літератури тим, що в ньому словесний матеріал розрахований на слухове сприймання, супроводжується мімікою, жестами, інтонацією, музикою, паузами, світловими ефектами тощо і поєднується з ними, лишаючись, проте, вирішальним засобом створення сценічних образів.

Велике значення у вивченні діалогічного мовлення мають дослідження Н. Ю. Шведової та Т. Г. Винокура [4; 5; 14; 15]. Особливості розмовного мовлення детально розглянуто в монографії Н. Ю. Шведової [15]. Дослідниця вважає, що основною одиницею діалогічного мовлення є репліка, поєднана власне синтаксичними зв'язками з попереднім висловленням співрозмовника. Безперечно, репліка є синтаксичною одиницею, що має свої характерні ознаки, притаманні їй як компоненту складної мовної побудови [14, с. 68]. Проте синтаксична природа репліки на сьогодні вивчена недостатньо. Українська дослідниця Н. В. Шульжук системно описала формально-синтаксичну, семантико-синтаксичну і комунікативну структуру складного речення в діалогічному мовленні на матеріалі драматичних та прозових творів українських письменників XIX – XX ст. [16]. Проте обійшла увагою питання про репліку (отже, потребує спеціального вивчення) у драматичному тексті.

Метою нашого дослідження є визначення особливостей синтаксичної структури реплік у мові драматичних творів (на матеріалі творів буковинських письменників Ю. Федьковича, С. Воробкевича, С. Яричевського), з'ясування окремих регіонально-специфічних особливостей усного мовлення, відображеного у репліках діалогу

Досліджуючи діалогічне мовлення у драматичних творах Ю. Федьковича, С. Воробкевича і С. Яричевського, слід зазначити, що творчий доробок буковинських письменників є певним внеском у драматургію кінця XIX – початку XX століття і до сьогодні служить зразком високої драматургічної майстерності, хоч мовні їх особливості ще не були предметом спеціальних досліджень.

Основною одиницею діалогічного мовлення, на нашу думку, є діалогічна єдність. **Діалогічна єдність** – це одна або кілька реплік, об'єднаних спільною темою та змістом. Будівельним матеріалом для діалогічних єдностей є репліки, всередині яких простежується особливо тісний смисло-лінгвальний зв'язок.

Літературознавчий словник-довідник характеризує *репліку* як „елемент драматичного діалогу, відповідь персонажа на певне питання, а також його остання фраза з реакцією на чуже висловлювання, пов'язана з ним тематично і за значенням” [8, с. 315]. Репліка як „елемент діалогу” чи „відповідь персонажа на певне питання” витлумачено не до широкого розуміння, без звернення уваги на структурні та семантичні особливості цієї синтаксичної одиниці.

У лінгвістичній літературі знаходимо різноманітні трактування поняття „репліка” (*фр. вставка*). Наприклад, у Новому тлумачному словнику української мови *репліку* визначають як „коротке висловлювання, зауваження одного співбесідника іншому з нагоди чого-небудь; відповідь або заперечення, зауваження однієї дійової особи іншій у сценічному діалозі” [11, с. 116]. Отже, передусім звернемо увагу на таку характерну рису, як „короткість”, ствердну чи заперечну відповідь чи зауваження. Подібне визначення репліки знаходимо й у Новому словнику іншомовних слів [10,

с. 653].

Широке розуміння репліки пропонують і Н. А. Мостова – як „ланцюжок висловлювань-речень (чи речення) одного зі співрозмовників, яке триває доти, доки його не перерве репліка іншого мовця” [9, с. 9], і Н. О. Слюсар, яка зазначає, що „репліки персонажів формують основний текстовий корпус драматичного твору – від початку до кінця” [12, с. 10]. А. А. Бернацька визначає репліку як мінімальну одиницю комунікативної діяльності в діалозі чи полілозі, висловлювання одного з учасників комунікації від початку чергового вступу в розмову до зміни мовця. [3, с. 542]. Подібні тлумачення дають підстави вважати реплікою кожне висловлювання персонажів.

Описуючи пряме мовлення персонажів, М. П. Крупа зауважує, що репліки співвідносні з реченнями, які „максимально відтворюють живе мовлення” [7, с. 245]. Отже, можна вважати, що репліка – це одиниця розмовного мовлення, а не будь-яке речення діалогу.

На нашу думку, **репліка** – це мінімальна структурна одиниця комунікативної діяльності співрозмовника, що є стимулом чи реакцією на чуже висловлювання і пов'язане з ним за змістом та тематично. Репліку співвідносимо з різновидом речення, що характеризується короткістю, структурно-семантичною завершеністю та виражає певну позицію суб'єкта мовлення, а також відтворює відповідну комунікативну ситуацію.

Кожна комунікативна ситуація створює умови, в яких розкриваються індивідуальні риси характеру персонажів. При порівнянні комунікативних ситуацій простежується динаміка розвитку того чи іншого характеру персонажа, манера спілкування тощо.

Репліки різняться змістом, синтаксичною структурою і функціональним значенням.

У діалогічних єдностях творів буковинських драматургів виділяємо репліки **початкової, центральної та завершальної фаз** спілкування. Мовленнєве оформлення репліки залежить від фази діалогу, в котрій вони використовуються. У початковій і завершальній фазах діалогу репліки мають у значній мірі „ригуалізований” характер: це кліше, штампи, тобто вирази, конструкції, які відповідають нормам мовленнєвого етикету і служать виконанню специфічних комунікативних завдань.

I. Репліки початкової фази спілкування полягають у виділенні ситуації спілкування, виборі контактовстановлювальної теми розмови, ідентифікації мовця і слухача, привертають увагу адресата до повідомлюваної інформації.

Початкову фазу спілкування у діалозі найчастіше відтворюють **репліки-привітання**, що можуть супроводжуватися посмішкою чи іншими жестами. Крім традиційних реплік-привітань, у творах буковинських письменників фіксуємо, наприклад, такі специфічні привітання буковинців: 1) привітання у день Пасхи чи пасхальні свята: О. ПРОКОПІЙ: **Христос воскрес!** КОБЗАР І КНЯЗЬ (*вельми радісно*): **Христос воскрес?.. Воістину воскрес!** (С. Яр., с. 406); 2) привітання до молодих на весіллі: МАРИСЯ: **Добрий день, панове, здорові були!** (С. Яр., с. 243); ВАСИЛЬ. **Щастя, здоров'я, з пропоем, панство молоді!** (Ю. Ф., с. 447); 3) привітання у спілкуванні молодих людей: ЯРОСЛАВ (*поважно*): **Добрий вечір, панно Олю! Моє поважання!** (*Оля приступає, подає йому руку*). (С. Яр., с. 263). В останній репліці фіксуємо елемент вітального характеру (*Моє поважання!*), вживання якого пояснюємо польським впливом.

Поряд із специфічними привітаннями буковинців трапляються й традиційні, як-от: МОНАХ: **Слава Спасителю!** СЕКРЕТАР. **Вовіки слава!** (Ю. Ф., с. 356).

Часто репліки-привітання супроводжують конструкції, що вказують на тему комунікативної ситуації, напр.: ШМУЛЬ: **Дзінь добрий панам! А що чувати?** (С. Яр., с. 251).

У початковій частині діалогу фіксуємо **репліки-стимули**. Серед них виокремлюємо **репліки-звернення** уваги адресата до повідомлюваної інформації. В репліках такого типу драматурги використовують пряме звертання та дієслівні форми імперативного характеру, що є своєрідним наголошенням на обов'язковості сприймання повідомлення адресатом, напр.: ПРАКСЕДА: **Пам'ятай же, Олю, возьмися до нього добре!** (С. Яр., с. 263). ЯРОСЛАВ: **Возміть ще на увагу, добродію, що дома є три панни ще, дві молодші, дуже маленькі пташечки, що лиш цілувати, то й побачите, який я роблю „інтерес”** (С. Яр., с. 237).

Стимулювальними є також **питальні репліки**, що вносять у діалог новий аспект розвитку основної теми. Такі репліки містять інформацію, яка в подальшому розгортає зміст і тему розмови певної комунікативної ситуації. Наприклад: ПЧОЛА: **А що ж там нового? Запросили на вечерю?** (С. Яр., с. 276). ПРАКСЕДА: **Що тут сталося?** (С. Яр., с. 275). СЕМЕН. **А що, Кифоре, як там на Вівчаревій полонині? Що робить худібка; знаєш, та – з божої кошари?** (С. В., с. 286).

Найчастіше репліками даного типу розпочинаються нові дії чи яви у структурі драматичного твору. Нерідко тема, відображена у репліці-стимулі, розгортає навіть *полілоги*, які є формою реалізації драматичного тексту, що змальовує масові сцени, характеризує багатьох її учасників, створює динамічне розгортання сюжету п'єси.

До реплік-стимулів належать також *перепитування*, семантичне значення якого виражають питальні займенники: ВОСВОД. ...Та де ж він? СЕКРЕТАР. *У катуші! У кайданах!* ВОСВОД. **Що, що?!** (Ю. Ф., с. 391). Проте частіше репліки даного типу відповідають цілому реченню. Наприклад: ОЛЯ (*сідаючи проти нього*): *Так, так... всьо нас опускає. Опускає нас здоров'я, опускають нас люди. (до себе). Розпочну канонаду!* ЯРОСЛАВ: *Прошу, і люди опускають? Які? Котрі, панно Олю? Чи справді за ними жалувати?* (С. Яр., с. 264).

Різнофункціональні речення-перепитування (перепитувальні конструкції), які виражаються повторенням одного з членів тієї репліки, на яку реагують, характеризуються перепитувальною інтонацією і формально можуть становити будь-який член речення. Зазвичай з попередньої репліки повторюється те, що не повністю зрозумів або неповно почув співрозмовник. Фактом, що зумовлює структури цього типу, є також певний емоційний стан одного з учасників розмови, його удаване або невимушене здивування чи захоплення повідомлюваним, а подекуди й свідоме прагнення виграти час для обміркування відповіді. Наприклад: ДОББУШ (*обурений*). *О, се вона попам'ятає!* ДЖИМІР. **Що попам'ятає? Одного дурня, що попавсь в капкан? Она не з тих дурних!** (Ю. Ф., с. 360); СТЕПАН: *Чого ви хочете від моєї сестри, Хайме? Чого вона вам в дорозі?* СКЛЕПАР (*комічно здивований*): **Сестри? Та якої сестри?** (С. Яр., с. 450); СУДИСЛАВ: *Та ще й княгиня не вертає!* КНЯЗЬ (*живо*): **Княгиня не вертає? Звідки?** (С. Яр., с. 411).

Прийомом повтору (найбільш вагомим в семантичному відношенні слова з репліки попереднього персонажа або прийомом перепитування, коли на початку відповіді в питальній формі повторюється те слово, на яке падає логічний наголос) підкреслюється синтаксичний зв'язок реплік дійових осіб: ЯРОСЛАВ: *Знаєте пана Добровольського?* ШМУЛЬ: **Пана Добровольського? Знаю пана Добровольського** (С. Яр., с. 252); ДЖИМІР. *Чудні ви люди, чудні! Де тут буде Чора?* ЛАГАДИН. **Чора?!** (Ю. Ф., с. 286).

У складі реплік-перепитувань найчастіше фіксуємо слово-речення *Га?*, як-от: МОРДКО: *Ци ж він тому винен, що его ненавидять? Га?* (Ю. Ф., с. 297). ЯРОСЛАВ: *А ви вже коли банкрутували, Шмулю? Га?* (С. Яр., с. 251).

II. Репліки основної (центральної) фази спілкування прямо орієнтовані на повідомлення. Вони найбільш різноманітні і залежать від об'єктивних та суб'єктивних факторів комунікативної ситуації (місце, час, соціально-рольові позиції комунікантів, тема, мета і под.). У центральній частині діалогу важливу роль відіграють закономірності в послідовності мовленнєвих дій у репліках, що відносяться до однієї діалогічної єдності.

Велика кількість реплік містить характеристику чи оцінку співрозмовника, або третьої особи, що не бере участі в комунікативному акті, рідше – самооцінку мовця. Це дає підстави для виділення **реплік-кваліфікацій**.

Кваліфікативна репліка може бути як позитивною, так і негативною: ОЛЯ (*нібито сердито*): *Ей, недобрі, ви, пане Ярославе.* ЯРОСЛАВ: *А ви роздражнені, панно Олю!* (С. Яр., с. 268). В кваліфікативних репліках учасники комунікації, оцінюючи один одного, виражають свою думку, не обґрунтовуючи її: ПЧОЛА: *Ти геніальний в помислах!* (С. Яр., с. 243).

Репліка-самооцінка у творах буковинських драматургів передає емоційний чи фізичний стан мовця, його інтелектуальні здібності, зовнішній вигляд тощо: КАТЕРИНА. *Сумна, дуже я сумна!* (С. В., с. 272).

Помітне місце у діалогічній єдності займає *репліка-оцінка щодо третьої особи*, яка не бере безпосередньої участі у процесі спілкування, як-от: ЯРОСЛАВ: *Ну, добре. А який то чоловік той Добровольський?* ШМУЛЬ: *Ну як то який чоловік? Він є чоловік такий чоловік низький, грубий, шию має також грубу, і має ще грубу жінку* (С. Яр., с. 252). Наведена діалогічна єдність поєднує в собі репліку-стимул і репліку-реакцію. Остання містить оцінку третьої особи, є відповіддю на поставлене запитання співрозмовника.

У репліках-кваліфікаціях часто спостерігаємо використання порівняльних та фразеологічних конструкцій, що дають змогу більш точно передати ті чи інші якості персонажа: ФЕДІР: **Молодиця, як мак, а весела, як луг зелений, бита, тільки зізд з неба не здіймає! Що з неї за баба раз буде! І чорт її обминатиме!** (С. В., с. 316). ЯРОСЛАВ: **Панночка як ясочка. Чорноброва, ясноока, забавна,**

як кіточка мила, як голубочка, романтична, як шекспірівська Юля (С. Яр., с. 237).

Специфічними у творах С. Воробкевича є репліки-кваліфікації, виражені односкладними номінативними оцінними реченнями. Напр.: МИТЕРЧИХА. *Молодий розум!* (С. В., с. 271). МИКИТА: *Рідкий, секретний чоловік!* (С. В., с. 285). КИФІР. *Молода кров, нерозумна!* (С. В., с. 286).

До реплік основної фази спілкування належать і **репліки-ствердження та репліки-заперечення**.

Репліка-ствердження висловленого співрозмовником є реакцією персонажа на певну констатацію чи запитання співрозмовника. Мовець-персонаж підтверджує інформацію, що міститься у репліці-стимулі, погоджується з нею, а інколи й доповнює її. Наприклад: МАРИСЯ (як перше): *Даруйте пане, але ви, здається, дуже, дуже мало маєте грошей.* ЗАМАШИСТИЙ: *А так, маю небагато. Але за те видаю дуже багато грошей* (С. Яр., с. 245);

У С. Яричевського фіксуємо репліку, яка є ствердженням заперечної думки комуніканта, як-от: КОБЗАР: *Я не маю ворогів.* ДРУЖИНА: *Він не має ворогів!* (С. Яр., с. 395). Дана репліка є частковим повторенням попередньої репліки. Таке повторення сприяє синтаксичному зв'язку реплік персонажів, їх смисловій єдності.

У ролі стверджувальних реплік у досліджуваних творах виступають слова *так, авжеж, аякже, авжеж, атож, отож-бо, еге, еге ж, та вже ж, ага, угу, добре, гаразд, точно, звичайно, правда, ще б пак, та вже ж* та ін., які виражають:

а) пряму позитивну відповідь на поставлене запитання: ЯРОСЛАВ (дивиться здивовано): *Отже ж не жити нам ідеальною любов'ю, тільки звичайною людською, буденною?* ОЛЯ: *Авжеж!* (С. Яр., с. 251);

б) підтвердження міркувань співрозмовника: ЧАРНЕЦЬКИЙ: *Я гадаю, що панам допомагали чари проти нас! (Старшина вдивилась).* ВЕШНЯК (з жовчю): *Еге ж. Ви знаєте їх добре, ті чари, се ті замучені за правду-волю мари!..* (С. Яр., с. 384). ПОБЕРЕЖНИК: *...Та вражий син шмигнув убік і десь, як під землю пропав, мов у озеро пірнув.* ДВІРНИК: *Еге! Мудра голова! Гони вітра в полі!* (С. В., с. 296);

в) підтвердження власних міркувань мовця: КНЯЗЬ: *Так, так. Таким сердечним голосом бувало до мене мати промовляла, як тугу мою розвівала...* (С. Яр., с. 406).

Репліки-заперечення сказаного виступають з семантикою прямого заперечення на поставлене запитання, здебільшого представлені словами-реченнями. Найчастіше у досліджуваному матеріалі репліки такого типу виражаються заперечним синтаксично нечленованим реченням **Ні**. Наприклад: ЗАМАШИСТИЙ: *Перепрошаю того добродія за дверима. Я думав, що ті драби, котрі перед хвилику текли, оббивши мене сильно.* І ГОЛОС ЗА СЦЕНОЮ: **Ні!** (С. Яр., с. 242);

Заперечне нечленоване речення **Ні** виступає як емоційно-нейтральне. Проте воно може набувати певних модально-експресивних відтінків. Часто у творах Ю. Федьковича йому відповідає діалектно-просторічний варіант **Не**. Наприклад: СЕКРЕТАР. *Сьогодні, то зараз?* ДОВБУШ. **Не!** (Ю. Ф., с. 256); ЧОРА. *Може маю причину?* ДОВБУШ. **Не!** (Ю. Ф., с. 233).

Виражаючи експресивне заперечення, репліки-заперечення мають у своєму складі службові слова: *Але ж ні, Та ні, Ще ні, Ба ні, О ні, Ой ні, Майже ні* та ін. Наприклад: ПРАКСЕДА: *Що тут сталося? Боже мій! Певно щось страшного!* ОЛЯ (сміється): **Але ж ні, мамцю!** Нічогосінько страшного! (С. Яр., с. 275).

У ролі репліки-заперечення виступає й емоційне вигукове слово-речення **Борони Боже**: ЯРОСЛАВ: *А ви вже коли банкрутували, Шмулю? Га? ШМУЛЬ: Я? Борони Боже! А чи я грошей маю, як полови або як пороху, щоб я банкрутувало! Я не хочу банкрутувати, мої панства, я не вмю, і не люблю робити банкрутство!* (С. Яр., с. 251).

Заперечні слова-речення переважно становлять окремі самодостатні репліки в розмові двох чи більше осіб: ЗАМАШИСТИЙ: *Ви його свояк, стрийко, вуйко чи, може, мамця?* І ГОЛОС ЗА СЦЕНОЮ: **Ні, ні!** (С. Яр., с. 241).

Рідше вони вживаються у складі повнозначних речень для підсилення сказаного, як-от: МИКИТА: *Вертайся, Семене! Вернися, бо марне пропадеши, зла пригодонька тебе спіткає!* СЕМЕН: **Ні, ніколи!** (Ступає на кладку, вона ломиться, і він падає у пропасть) (Ю. Ф., с. 308).

Підсилення мовцем власне заперечної думки виражено реплікою з повтором: МАРІЙКА. *Навчу я его жінки слухати! Цілісінький тиждень коло маржини, а в суботу щоб хоч завчасу прийшов!* **Ні, та й ні!** (С. В., с. 314-315).

Широко представлені у творах буковинських письменників **репліки-прохання**. Семантику прохання відображає перша репліка-стимул, яка спонукає співрозмовника до дії, друга репліка-

реакція може відображати згоду чи незгоду щодо виконання цієї дії. Таким чином утворюються діалогічні єдності декількох типів:

1) діалогічна єдність, що складається з репліки-прохання і репліки-згоди на те, щоб виконати дію, про яку просить співрозмовник. Наприклад: СЕКРЕТАР. *Тож прийди за півгодини!* ДОВБУШ. *Я прийду!* (Ю. Ф., с. 209);

2) діалогічні єдності, у яких репліка-реакція відображає категоричну незгоду на прохання, як-от: МИКИТА. *Вертайся, Семене! Вернися, бо марне пропадеш, зла пригодонька тебе спіткає!* СЕМЕН. *Ні, ніколи!* (С. В., с. 308);

3) діалогічна єдність, що містить репліку-реакцію як подяку на спонукальну дію: ХАН: *Остань на моєму дворі, співаче! Втішай моє око любим видом своїм і моє ухо чарами твого незрівняного співу!* КОБЗАР: *Дяка тобі велика, могутній кагане! Та в мене отець і мати старенькі на родині. Мушу до них вернути!* (С. Яр., с. 394).

Як бачимо, основне семантичне навантаження у репліці-прохання містять дієслова наказового способу, рідше трапляються конструкції, виражені спеціальними етикетними формулами. Наприклад:

КАТРЯ. *Я прошу, Василю!*

ВАСИЛЬ. *Ще краще.*

КАТРЯ. *Василечку, я прошу.*

ВАСИЛЬ. *Та бо ще краще.*

КАТРЯ. *Дорогий та любий мій Василечку, – я файно прошу!*

ВАСИЛЬ. *„А пане” ні?*

КАТРЯ. *Та пане мій дорогий!*

ВАСИЛЬ. *А в руку поцілувати ні?*

КАТРЯ. *І в руку поцілую. (Цілує.) Чому би я свого господаря в руку не поцілувала?* (Ю. Ф., с. 446).

Наведена діалогічна єдність відображає розмовне буковинське мовлення, що поєднує аж дев'ять реплік: репліки-стимули – прохання (1, 3, 5, 7), репліки-реакції – відповіді, репліки-спонукування до дії (2, 4, 6, 8); дев'ята репліка містить згоду. Засобами зв'язку реплік у діалогічній єдності є інтонація та повторювані сполучники у структурі реплік, звертання з градацією ввічливості (*Василю – Василечку – дорогий та любий мій Василечку – пане мій дорогий*).

Досить широко представлені у драматичних творах письменників, дещо відмінні від реплік-прохань і спонукальні репліки-пропозиції, які є стимулом для різноманітних реакцій адресата (відмови, згоди тощо).

Репліки із значенням *незгоди з пропозицією чи міркуванням співрозмовника* – це структури із вигуком та заперечною часткою: СТЕПАН: *Але щодо мешкання, то можеш і тут жити, у мене, доки не буде спромоги нам звінчатися. Лишися тут!* ЛЕОНТИНА: *Ех, ні!* (С. Яр., с. 440).

Репліка-відмова виражена комунікативом *ні*: ОЛЯ: *Прошу сідати, пане Ярославче. (Вказує на крісло коло стола).* ЯРОСЛАВ (міна таємнича): *Ні, даруйте панно Олю, але я не сяду...* (С. Яр., с. 274).

Репліка-непряма відмова адресата від пропозиції супроводжується обґрунтуванням та власним проханням з метою не образити співрозмовника: ХАН: *Той меч стоїть більше, чим половину царства не одного володаря, що панує над джаврами! (Межи дружиною здивування).* Прийми його від мене! КОБЗАР: *Дякую за нього. Я співець – не войовник. Обдаруй мечем твого лицаря, який є в тебе найхоробріший* (С. Яр., с. 395).

Репліки-доповнення до сказаного у попередній репліці разом з тим передають і нове повідомлення, уточнюють попередню репліку, так чи інакше розгортають її. Наприклад: КНЯЗЬ: *Плачеш, молодче, над долею моєю!* КОБЗАР: *І над твоєю і над моєю! Бо однак нам доля, як двом берізкам серед поля!* (С. Яр., с. 403); О. ПРОКОПІЙ: *Були б пішли, княгине, помагати, та треба було благасти, бо м'яко слово гнів розломить.* КНЯГИНЯ (остро): *Ба, м'яко слово й кості ломить! Ти знаєш се, побожний іноче* (С. Яр., с. 420).

Репліка-припущення подана у вигляді питальної конструкції із вставним компонентом: ДОБРОВОЛЬСЬКИЙ: *Здорова, моя кіточко! Щось ти змарніла, чи, може, часом не тее?* (С. Яр., с. 395). ПОБЕРЕЖНИК: *Відай, з переполоху сам туди забіг!* (С. В., с. 299). ЯРОСЛАВ (неохітно): *Здається, не все весело!* (С. Яр., с. 267).

Помітне місце у діалозі займають репліки, що виконують *регуляційні функції (регулятивні репліки)* між учасниками комунікації. До них належать *репліки-подяки* та *репліки-компліменти*.

Репліка-подяка є реакцією на репліку-стимул і виражає, зазвичай, велику міру вдячності.

наприклад: ЯРОСЛАВ: *Співчуваю з вами, мій пане!* [...]. ДОБРОВОЛЬСЬКИЙ: *Сердечна моя подяка вам!* (С. Яр., с. 270). DOBБУШ. *О, дякують вам, браття, дякують!* (Ю. Ф., с. 424). У поданих конструкціях міститься вказівка на адресата подяки, вираженого за допомогою займенника у родовому відмінку. Але в багатьох діалогічних єдностях натрапляємо на репліки-реакції, які містять об'єкт подяки, представлений прийменниково-відмінковою конструкцією *за* + *З.в.*: ЯРОСЛАВ: *О, дякую за ласкаве слово!* (С. Яр., с. 272); ЯРОСЛАВ: *Дякую за довір'я!* (С. Яр., с. 272).

Репліка-подяка дуже часто є реакцією на **репліку-комплімент**: ЗАМАШИСТИЙ: *Якже таки біла панночка з чорною барвою. Бо пані, прецінь, ясні, біленькі...* КАСЯ: *Дякую за комплімент* (С. Яр., с. 275).

III. Репліки завершальної фази діалогу вирішують завдання ситуації розставання, закінчення мовленнєвого спілкування, встановлення можливості нової зустрічі, контакту, зміцнення стосунків, обґрунтування причини розлуки, побажання успіхів, добра. Це дає можливість виокремити **репліки-прощання** та **репліки-побажання**. Завершальній фазі властиві репліки, що описують ситуацію розставання, як-от: ЗАМАШИСТИЙ (*цілує руку*): *Дуже нам приємно було! Цілую руки!* ПРАКСЕДА (*гречно*): *Просимо не минати нас!* (С. Яр., с. 285); Ці репліки можуть супроводжуватися обґрунтуванням причини відходу персонажа: ГНАТ: *Бувай здорова, Катерино! Іду шукати роботи* (С. В., с. 278); **Репліки-побажання** у ситуації розставання містять етикетні формули прощальних побажань. Наприклад: КРЕЧОВСЬКИЙ: *Щаслива всім дорога!* (С. Яр., с. 340).

Для реплік кожної фази діалогу характерні певні структурні особливості, а саме: обірваність, неповнота синтаксичних структур, використання вигуків різноманітного характеру, нечленованих комунікативів тощо.

Вдало поєднуючи у структурі реплік синтаксичні засоби (повтори слів, еліпсис, синтаксичну незавершеність структури тощо) з різними видами інтонації, буковинські драматурги зуміли яскраво відобразити у мові персонажів своїх творів синтаксичні риси сучасного усного розмовно-побутового мовлення. До специфічних (регіональних) особливостей належать деякі репліки вигуків характеру, оцінні структури, репліки ввічливості.

Отже, комунікативне оформлення реплік у драматичному тексті залежить від фази діалогу (початкової, центральної, завершальної), в котрій вони використовуються. У **початковій фазі спілкування** ми виокремили **репліки-привітання** та **репліки-стимули**, останні з яких можуть бути спрямовані на звернення уваги адресата до повідомлюваної інформації, **репліки-питання** та **репліки-перепитування**, які вносять у діалог новий аспект у розвитку основної теми. Репліки **основної (центральної) фази спілкування** ми поділили на: **репліки-кваліфікації** із семантикою самооцінки, характеристики співрозмовника або третьої особи, що не бере участі в комунікативному акті; **репліки-ствердження** та **репліки-заперечення**, які є реакцією мовця на певну інформацію чи запитання співрозмовника; **репліки-прохання**, які є стимулом для різної реакції співрозмовника; **репліки-пропозиції** та **репліки-незгоди** з пропозицією, міркуванням співрозмовника; **репліки-відмови** в різних формах; **репліки-доповнення** до сказаного у попередньому висловленні; **репліки-припущення**, найчастіше подані у формі питальних конструкцій; **регулятивні репліки** між учасниками комунікації (подяки, компліменти). **Завершальна фаза спілкування** діалогу представлена репліками, що описують ситуацію розставання, обґрунтовують причини відходу персонажа та відображають побажання у ситуації розставання (**репліки-прощання** та **репліки-побажання**).

Таким чином, семантичне навантаження та структурна природа реплік у драматичному тексті залежить від комунікативної ситуації, її учасників, їхньої вікової, соціальної чи національної характеристики, комунікативного наміру мовця та змісту висловлень.

Література

1. Баранник Д. Х. Вопросы языка драматического произведения (на материале пьес М. Гоголя, М. Кропивницького, М. Старицького): автореф. дис. ... на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук. / Д. Х. Баранник. — Днепропетровск, 1956. — 16 с.
2. Баранник Д. Х., Гай Г. М. Драматичний діалог: Питання мовної композиції / Д. Х. Баранник, Г. М. Гай. — К: Вид-во Київ. ун-ту, 1961. — 161 с.
3. Бернацкая А. А. Реплика // Культура русской речи: энциклопедический словарь-справочник / [под ред. Л. Ю. Иванова, А. П. Сковородникова, Е. Н. Ширяева и др.]. — М.: Флинта; Наука, 2003. — 840 с.
4. Винокур Т. Г. О некоторых синтаксических особенностях диалогической речи / Т. Г. Винокур // Исследования по грамматике русского лит. языка. — М.: АН СССР, 1955. — 344 с.
5. Винокур Т. Г. О языке современной драматургии / Т. Г. Винокур // Языковые процессы современной русской художественной литературы. Проза. — М.: Наука, 1977 — 133 с.

6. Гуйванюк Н. В., Лучак Г. Р. Комунікативна структура драматичного тексту/ Н. Гуйванюк, Г. Лучак // Філолог. студії. — №1. Наук. часопис. — Луцьк., 2000. — С. 66—71.
7. Крупа М. Лінгвістичний аналіз художнього тексту / Марія Крупа. — Тернопіль : Підручники і посібники, 2005. — 416 с.
8. Літературознавчий словник-довідник / [уклад. : Р. Т. Гром'як, Ю. І. Ковалів та ін.]. — К. : Академія, 1997. — 752 с.
9. Мостова Н. А. Лінгвостилістичні засоби створення художнього образу в драматургічному тексті першої половини ХХ століття (на матеріалі п'єс Марселя Паньоля „Marius”, „Fanny”) : автореф. дис. ... на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.05 / Мостова Н. А. — Київ. нац. лінгв. ун-т. — К., 2002. — 19 с.
10. Новий словник іншомовних слів (20 000 слів) : слова та словосполучення / [Уклад. та передм. О. Сліпушко]. — К. : Аконіт, — 2007. — 847 с.
11. Новий тлумачний словник української мови: у трьох томах (42 000 слів). Т. 3. / [уклад. : В. Яременко, О. Сліпушко]. — К. : Аконіт, 2001. — 862 с.
12. Слюсар Н. О. Структурно-функціональні особливості драматургічних текстів : автореф. дис. ... на здобуття наук. ступеня канд. філолог. наук: спец. 10.02.01 / Н. О. Слюсар. — Дніпропетровськ, 2004. — 19 с.
13. Українська мова: Енциклопедія / [редкол. : Русанівський В. М. (співголова), Тараненко О. О. (співголова), М. П. Зяблюк та ін.]. — 2-ге вид., випр. і доп. — К. : Вид-во „Укр. енцикл.” ім. М. П. Бажана, 2004. — 824 с.
14. Шведова Н. Ю. К изучению русской диалогической речи / Н. Ю. Шведова // Вопросы языкознания. — 1956. — № 2. — С. 67—82.
15. Шведова Н. Ю. Очерки по синтаксису русской разговорной речи / Н. Ю. Шведова / М. : Изд-во АН СССР. — 1960. — 377 с.
16. Шульжук Н. В. Структура складного речення у діалогічному мовленні: автореф. дис. ... на здобуття наук. ступеня канд. філолог. наук. / Н. В. Шульжук. — К., 1999. — 17 с.
17. Януш Я. В. Мова української класичної драматургії / В. В. Януш. — Львів : Вища школа, 1983. — 147 с.

Список умовних скорочень використаних джерел

1. **С. В.** – Воробкевич С. І. Твори / Сидір Воробкевич. — Ужгород : Карпати, 1986. — 562 с.
2. **Ю. Ф.** – Федькович Ю. А. Твори в 2-х т. Т. 2. / Федькович Юрій. — К. : Дніпро, 1984. — 463 с.
3. **С. Яр.** – Яричевський С. Твори у 2-х т. Том 2. / Яричевський Сильвестр / [упоряд. Магдаліна Ласло-Куцок]. — Бухарест : Критеріон, 1978. — 503 с.